

citis circumcisis nexibus euolare. Quare homines absti-
 nete quaestionibus uacuis impedire spes uestras: nec, si ali-
 ter quam uos putatis, aliquid se habet, uestris potius opi-
 nionibus credere, quam rei debetis angusta. Urgent tem-
 pora periculis plena, & exitiabiles imminet poena, con-
 fugiamus ad salutarem deum, nec ratione muneris exiga-
 mus oblato: cum de animarum agatur salute, ac de respectu
 nostri, aliquid et sine ratione faciendum est, ut Epictetum
 dixisse approbat Arrianus. Dubitamus, ambigimus, nec
 esse quod dicitur plenum fidei suspicamur: committamus nos
 deo, ne plus apud nos ualeat incredulitas uestra, quam il-
 lius nominis & potentiae magnitudo: ne dum ipsi nobis ar-
 gumeta conquirimus, quibus esse uideatur falsum id, quod
 esse nolimus atque adnitimur uerum obrepat dies extremus
 & inimica mortis reperiamur in faucibus.

ARNOBII DISPV-
 tationum aduersus Gentes,
 Liber tertius.

AMDVDVM quidem criminibus his om-
 nibus, maledictionibus potius (ut uera di-
 camus) ab excellentibus parte in hac uiris,
 & ueritatem istam commertis nosse, satis
 plene accurateque, resposum est: neque apex ullus ullius pra-
 termisus est quaestionis, qui non sit modis mille, & ratio-
 nibus ualidissimis refutatus: non est igitur necessarium par-
 te in hac causa diutius immorari. Neque enim stare sine as-
 fertoribus non potest religio Christiana: aut eo esse compro-
 batur uera, si astipulatores habuerit plurimos, & aucto-
 ritate

ritatem ab hominibus sumpserit. Suis illa contenta est uiribus, & ueritatis propriae fundaminibus nititur: nec spoliatur ui sua, etiamsi nullū habeat uindicem: immo si linguæ omnes cōtrafaciant, contraq; nitantur, & ad fidem illius abrogandam consensiois unitæ animositate conspiciant. Nunc ad ordinem reuertamur, à quo sumus necessario paulo ante digressi: ne diutius interrupta defensio palam criminis comprobati calumniatoribus cōcessisse dicatur. Subijciunt enim hæc: Si uobis diuina res cordi est, cur alios nobiscum neq; deos colitis, neq; adoratis, nec cū uestris gentibus cōmunia sacra miscetis, & religionum coniungitis ritus? Possumus interim dicere, ad cultum diuinitatis obeundū satis est nobis deus primus: deus (inquit) primus, pater rerum ac dominus, cōstitutor moderatorq; cunctorum: in hoc omne, quod colendū est, colimus: quod adorari conuenit, adoramus: quod obsequiū uenerationis exposcit, uenerationibus promeremur. Cum enim diuinitatis ipsius teneamus caput, à quo ipsa diuinitas diuiniorū omniū, quæcūq; sunt ducitur: superuacuum putamus perfonas ire per singulas: cum & ipsi, qui sint, & quæ habeant nomina, nesciamus: et cuius sint præterea ueri, neq; liquidum, neq; cōprehensum, nec exploratū habere possumus. Atq; ut in terrestribus regnis necessitate nulla compellimur, regalibus in familijs cōstitutos nominatim cum principibus adorare, sed in regum ipsorū cultu, quicquid illis annexum est, tacita ui se sentit honorificentia cōprehendi: non alia ratione (quicūq; hi dii sunt) quos esse nobis proponitis: si sunt progenies regia, & principali oriuntur è capite, etiam si nullos accipiant nominatim à nobis

bis cultus, intelligunt se tamen honorari cōmuniter cum
 suo rege, atq; in illius uenerationib. contineri. Et hoc qui-
 dem à nobis fuerit ita prolatum si modo liquet & cōstat
 præter ipsum regē & principē esse non alia capita, quæ
 digesta & separata per numerū, uelut quendā populū
 plebeia multitudinis faciunt. Neq; nobis in ædibus sacris
 effigies pro dijs, & illa simulachra uelitis ostendere: quæ
 intelligitis uos quoq; & renuitis confiteri, uilissimi esse
 formas luti, & sãbrorū fragmenta puerilia. & cum de re
 loquimur diuina uobiscum, hoc ut ostendatis exposcimus
 esse deos alios natura, uel nomine: non in simulacris pro-
 positos, quos uidemus, sed in ea substantia, in qua conue-
 niat æstimari tanti esse nominis oportere uirtutē. Sed con-
 siliū nō est parte in hac causæ diutius immorari: ne lites
 maximas cōcitare, ac tumultuosa cōserere uideamur uel
 le certamina. Sit ista (ut prædicatis) plebs numinum, sint
 Deorū innumeræ gētilitates: astipulamur, acquiescimus,
 nec in aliqua quæstione dubitabile istud ambiguūq; confi-
 gimus. Illud tamē à uobis audire exposcimus, et rogamus,
 unde uobis compertū est, uel quibus rationib. cōprehen-
 sum, hinc sint in cœlo, quos esse existimatis, & colitis: an
 nescio qui alij, opinionis et nominis inauditi? Potest enim
 fieri, ut hi sint, quos esse nō reminis: & quos esse cōfiditis,
 in nulla inueniatur parte naturæ. Neq; enim cœli aliquan-
 do subuolastis ad sidera, singulorū facies atq; ora uidistis:
 et quos esse meminertis illic deos, eosdē hic colere, tãquã
 notos institulistis, ac uisos. Sed et illud rursus desideramus
 audire à uobis, impostane habeāt hæc nomina, quibus eos
 uocatis, an ipsi hæc sibi diebus imposuerint ludicris. Si di-

uina hæc sunt & cœlestia nomina, quis detulit ad uos ea? Sin autē à uobis appositae appellationes has habēt, quem admodū potuistis uocabula his dare, quos neq; uidebatis aliquādo, neq; quales, aut qui essent in nulla cognitiōe notatis? Sed ut multis, & creditis, atq; ut uobis psuasum est, hi dii sint: nominibus appellentur his etiā, quibus eos populares cēseri popularis uulgaritas ducit: unde tamen uobis que nominis huius sensum cōplent? an sunt aliqui uobis in cognitiōe, in usum aliquādo notitiāq; perlati? Neq; enim sciri est facile, definita et certa sit eorū numerus multitudō: an sine ulla populositatis summa sit, nec computationis alicuius rationibus terminata. Fingamus enim uos deos mille percolere, uel millia potius quinq;: at in rerum natura potest forsitan fieri, ut deorū millia centū sint: potest & hoc amplius, immo (quod diximus pauloante) potest deorum summa esse nulla, nec numerabili circumscriptione finita. Aut igitur et uos impij, qui præter deos paucos reliquorū officia non obitis: aut si uobis ueniam ceterorum ignorantie postulatis, eandem & nobis conciliabitis ueniam: si pro parte consimili eorū religionibus abstinemus, quos esse omnino nescimus. Et tamē, ne nos quicquā peruicaciter arbitretur sacramēta nolle suscipere ceterorum (quæcūq; sunt) numinum: deuotas etenim mētes & manus protēdimus supplices, neq; aspernamur, quocūq; inuitaueritis, accedere: si modo discamus quinā isti sunt diui, quos nobis ingeritis, et quos par sit adiungi summi regis ac principis uenerationi. Saturnus, inquit, & Ianus est, Minerua, Iuno, Apollo, Venus, Triptolemus, Hercules, atque alij, & ceteri, quibus magnificas ades cun-
 tis

Etis penè in urbibus religiosa consecrauit antiquitas. Inuitare nos forsitan ad istorum numinum potuissetis cultū si non ipsi uos primi opinionū turpium foeditate talia de illis cōfingeretis, quæ non modo illorum pollueret dignitatem, sed minime illos esse qualitibus cōprobaretis adiunctis. Adduci enim primū hoc ut credamus non possūmus: immortalem illam præstantissimamq; naturam diuisam esse per sexus, & esse partem unam mares, pariem esse alteram foeminas. Quæ quidem locum plene iam dudum homines pectoris uiui, tam Romanis literis explicauere, quàm Græcis: & ante omnes Tullius Romani disertissimus generis, nullam ueritus impietatis inuidiam, ingenue, constanter, & libere, quid super tali opinione sentiret, pietate cum maiore monstrauit. à quo si res sumere iudicij ueritate conscriptas, non uerborū luculentias pergeretis, perorata esset & hæc causa: nec secundas (ut dicitur) actiones nobis ab infantibus postularet. Sed quid auaritia uerborū, splendorēq; sermonis peti ab hoc dicā, cū scia esse non paucos, qui auersentur & fugiant libros de hoc eius, nec in aurem uelint admittere lectionem opinionum suarū præsumpta uincētē? cumq; alios audiā musitare indignāter, & dicere: oportere statui per Senatū, aboleantur ut hæc scripta, quibus Christiana religio comprobetur, & uetustatis opprimatur auctoritas? Quinimo si fideitis exploratū uos dicere quicquā de dijs uestris, erroris conuincite Ciceronem, temeraria & impia dicta resellitote, redarguite, reprobate. Nam intercipere scripta, & publicatā uelle submergere lectionē, non est deos defendere, sed ueritatis testificationē timere. Ac ne tamen

& nobis inconsideratus aliquis calumniam moueat, tan-
 quam deum, quem colimus, marem esse credamus: ea scili-
 cet causa, quod eum, cum loquimur, pronunciamus gene-
 re masculino: intelligat non sexum, sed usum, & familiari-
 tate sermonis appellationem eius, & significantiam pro-
 mi. Non enim deus mas est, sed nomē eius generis masculi-
 ni est: quod idem uos dicere religione in uestra non qui-
 tis. Nam cōsuestis in precibus, siue tu deus es, siue tu dea,
 dicere: quæ dubitationis exceptio dare uos dijs sexū disti-
 ctione ex ipsa declarat. Adduci ergo nō possumus, ut cor-
 pora credamus deū. Nam necesse est corpora, si sunt ma-
 res ac fœminæ, ui significata ex generū distiinctione. Quis
 enim uel exigui sensus nescit terrenorū ab illo animantū
 conditore non alia de causa generis diuersi sexus institu-
 tos esse, atq; formatos, nisi ut per coitus, & connubia cor-
 porum, res caduca & labilis successione perpetuæ inno-
 uatione duraret? Quid ergo dicemus? Deos procreare?
 Deos nasci? & iccirco his additas genitalium mēbrorum
 partes, ut sufficere prolem possent, & noua quaq; subo-
 riētē fœtura, quicquid prior ætas abstulisset, recidiua sub-
 stitutio subrogaret? Ergo si hæc ita sunt, id est si Dijs pro-
 creant superi, & si per has leges experiuntur se sexus,
 suntq; immortales, nec frigoribus fiunt senectutis effecti,
 sequitur ut debeant plena esse dijs omnia: neq; innumeros
 caelos eorum capere multitudinē posse: siquidem & ipsi
 perpetuo generant, & per soboles sobolum multiplicata
 semper innumerabilitas ampliatur, aut si obscenitas co-
 eundi (ita ut decet) ab Dijs abest, quæ causa ratioq; mor-
 strabitur, cur insigniti sint his locis, quibus sexus se solēt
 libia

libidinum propriarū admonitionib. recognoscere? Neq̄ enim ueri est simile haberi hæc frustra, aut improuidentiam in illis suam ludere uoluisse naturam: ut eos his partibus aggeraret, quibus utendū non est. Sed enim ut ad usus certos, manus, pedes, oculi, cæteraq; constructio mēbrorum sua quæ in officia constituta est, ita conuenit credere in sui muneris functionē comparatas esse has partes: aut confitendum est in deorū corporibus esse aliquid uacuum, quod sit frustra atq; inaniter fabricatū. Quid dicitis ô sancti atq; impolluti Antistites religionum? Habent ergo dii sexus, & genitaliū membrorum circūferunt foeditates, quas ex oribus uerecundis infâme est suis appellationib: promere? Quid ergo iam superest, nisi ut eos credamus immundorum quadrupedum ritu, in libidinū furias gestire, cupiditatibus ravidis ire in mutuas cōplexiones, & postremū fractis dissolutisq; corporibus uoluptatis eneruatione languescere? Et quoniā quædam sunt feminarum generis propria, sequitur ut eas quoq; credamus circūactis persoluere suas mēsis leges: fastidiosos ducere atq; habere conceptus: aboriri, perferre, & præpropero partu septimanas edere aliquādo foeturas. O pueræ, ô sanctæ, atq; ab omni turpitudinis labe disparata atq; abiuncta diuinitas, auet animus, atq; ardet in Chalceicis illis magnis, atq; in palatijs cœli deos deasq; cōspicere in teētis corporibus atq; nudis, apud Iacchum Cererem (musa ut prædicat Lucretij) māmōsam, Hellepontiacū Priapum inter deas uirgines atq; matres circumferentem res illas, præliorū semper in expeditiōe paratas. Auet inquā uidere deas granidas, deas foetas, gliscētibusq; p̄ dies aluis

inte

inest fini p̄oderis morositate cunctari, parturire alias tra-
 ctu longo, & manus obstetricias querere: illas telis gra-
 uibus, & dolorum acuminibus fixas eiulare, & hortari,
 et inter hæc omnia suppeticas Iunonis implorare Lucinæ.
 Nonne multo est rectius maledicere, conuitiari, atq; alia
 ingerere dijs probra, quàm obtentu pio talia de his môstra
 opinionum indignitate præsumere? Et audetis ascribere
 causam nobis offensionis deorum: cū si iudicatio fiat, cer-
 tissima in uobis reperiatur hæc esse, & in cõumelia, quã
 epinamini stare. Nam si dij (ut dicitis) afficiuntur ira, &
 animorum indignationibus incallescunt: cur eos non pute-
 mus ægre atq; acerrime suscinere, dari sibi à uobis sexus,
 quibus canes porciq; formati sunt? & cum ita credatis,
 non aliter se fingi, & ignominiosa cum ostentatione pro-
 poni: Ergo cum hæc ita sint, miseriarũ omnium causa uos
 estis, uos deos impellit, uos excitatis infestare omnibus
 malis terras, & noua quæque quotidie struere, quibus ul-
 cisci se possint tot à uobis iniurijs et maledictionibus ex-
 esperati. Maledictionibus, inquam, & iniurijs, quas par-
 tim fabulis turpibus, partim opinionibus indecoris, quas
 uestri Theologi, quas poetæ, quas ipsi uos quoq; ignomi-
 niosis celebratis in ritibus, res perditas inuenietis huma-
 nas, & abiicisse clauum deos: si modo illorum curam spe-
 rat, mortalium regere atq; administrare fortunas. Nam
 nobis quidem cur irascantur non habent: quos uident &
 sentiunt, neq; se colere, neq; deridere, quod dicitur, & ho-
 nestius quã uos multo de sui nominis dignitate existimare
 & credere. De sexu hæctenus. Nũc ad speciem ueniamus
 & formas, quibus esse descriptos deos superos creditis:

quibus

quibus inmo formatis, & templorū amplissimis colloca-
tis in sedibus. Neq; quisquā iudaicas in hoc loco nobis op-
ponat & Sadducei generis fabulas, tanquam formas tri-
buamus & nos deo: hoc enim putatur in eorum literis di-
ci & lege, certaq; auctoritate firmari: quæ aut nihil ad
nos attinent, nec ex aliqua portione quicquā habent com-
mune nobiscum: aut si sunt creditæ sociæ, quærēdi sunt uo-
bis altioris intelligentiæ doctores, per quos positus addi-
scere, quibus modis cōueniat literarū illarum nubes, atq;
inuolucra relaxare. nostra de hoc sententia talis est. Na-
turam omnem diuinam, quæ neq; esse cœperit aliquando
nec uitalem ad terminum sit aliquādo uentura, liniamen-
tis carere corporeis, neq; ulla formarum effigies posside-
re, quibus extima circūscriptio membrorū solet coagnē-
ta finire. Quicquid enim tale est, mortale esse arbitra-
mur & labile: nec obtinere perpetuā posse credimus æui-
tatem, quod extremis coercitum finibus necessaria cicutū-
cludit extremitas. At uero uos deos parum est formarum
quòd amplectimini mensione, filo etiam atterminatis hu-
mano: & quod indignius multo est, terrenorū corporum
circūcesura finitis. Quid ergo dicemus? Caput deos gesta-
re tereti rotunditate collectum, retinaculis neruorū dor-
so illigatum ac pectori, & ad ceruicū necessarias flexio-
nes cōsertionibus uerticū, atq; ossæ substructione sulci-
ri? Quod si accipiemus ut uerum sit, aures etiā iequitur
ut habeant curuis perterebratas anfractibus: oculorū or-
biculos mobiles, supercilliorū marginibus obūbratos: sus-
pensum imbricem narium, munctionibus muculentis et
spiritali cōmeabilem tractui: subactionibus ciborū dētes
trini

trini generis, atq; in officia trina cōpositos: manus mini-
 stras operum art: culis, digitis, & cubitorū mobilitate trā-
 ctabiles: corporibus sustinendis pedes, explicandis gressi-
 bus, & suggerendis anticipationibus itionū. Quod si ea,
 quæ prōpia sunt, consentaneū est & illa putari, quæ sub
 costis, earūq; sub cratibus cutes cōtegunt, atq; omentorū
 membranule: gurguliones, uentriculos, uenas, pulmones,
 uesiculas, iccora, intestinorū uolubiliū tractus, & per o-
 mnia uisera cōmeantes purpurei sanguinis uenas cū ar-
 terijs spiritalibus coniugatas, An nunquid cœlestiū corpo-
 ra scēditatibus his carēt: & quoniā cibus mortalibus ab-
 stinent, edentulos eos esse paruulorū credendum est ritūe
 & uiduatos interioribus cunctis, tanquā utres sufflatos,
 turgidorū corporū inanitate pendere? Quid quod, si hæc
 ita sunt, erit uobis necessarium contueri, similesne sint dij
 omnes, an formarum dispari circumscriptione teneantur.
 Si enim par cūctis, atq; una est omnibus similitudinīs spe-
 cies, non absurdum est credere errare eos, falliq; cognitio-
 nis in mutæ cōprehensione. Sin autē gerūt discrimen in
 uultibus, sequitur ut intelligi debeat non alia de causa dis-
 similitudines his datas, nisi ut singuli se possent differen-
 tium signorū proprietatibus noscitate. Ergo esse dicendū
 est quosdam capitones, silunculos, frontones, labæones: in
 his alios mentones, nœuios, atq; nasicas Hos disphosis na-
 ribus, illos resimis, nōnullos turgentibus malis aut bucca-
 rum cumulatione acriuoecs, n. uios, longos, medios, maci-
 lentos, pingues, crassos: hos capillorū intortionib. crispu-
 los, caluitijs alios et glabritatibus rasos. neq; opinari nos
 falso uestre produnt atq; indicant officinæ. Siquidē cum

Q facia

facitis atq; informatis deos, hos crinitos effingitis, alios leues, senes, iuuenes, pueros, aquilos, caesios, rauos, seminudos, intectos, aut (ne frigus incomodet) fluidarū uestium superiectione perfusos. Quisquamne est hominū rationis alicuius sapore cōtactus, qui pilos & lanugines credat in deorum corporibus nasci? qui annorū in illis inesse discrimina? qui & per uarias tegminū atq; amictuum formas uestitos hos ire, atque ab aestibus sese frigoribusq; tutari? Quod qui habet uerum, & hoc necesse est tanquam uerū accipiat: esse deos fullones, esse tonsores: qui uel sacras eluant uestes, uel capillos imminuant soluescentiū crinium uelleribus inuolutos. Itane istud non turpe, non impietatis & contumeliæ plenum est, moribundi & caduci animantis linamenta dijs dare? insignire his partibus, quas enumerare, quas persequi probus audeat nemo, nec sine summæ sceditatis horrore, mentis imaginatione concipere? Hoccine est illud fastidium uestrum, sapiētia hæc arrogans, qua despicitis nos ut rudes, atq; omnē scientiā remini rerum uobis diuinarum patere? Aegyptiorū ridetis ænigmata, quod mutorum animantiū formas diuinis inseruerint causis, easdemq; quod species multo thure accipiunt, & reliquo cerimoniarū paratu: uos effigies hominum tanquam deorum ueneramini potestates: nec pudet his ora terreni animalis imponere, erroris alios. & stultitiæ condemnare, & in erroris eiusdem similitudine ac uitio deprehendi. Nisi forte dicetis alias quidē inesse dijs formas, & honoris, & dotis causa species uos eis accommodauisse mortalium, quod maioris multo est cōtumeliæ quàm erroris aliquid ignoratione fecisse. Nam si uos fate
remini

remini id, quod uestra suspitio credidisset, formam men-
 tis attribuisse diuinis, minus erat iniuriæ præsumpta in
 opinatione peccasse. Nūc uero, cū aliud creditis, & aliud
 fingitis, & in eos estis contumeliosi, quibus id attribuitis
 quod eos confitemini non esse: & irreligiosi esse mōstra-
 mini, cū id adoratis quod fingitis, nō quod in re esse ipsaq;
 in ueritate esse censetis. Si aselluli, canes, porci, humanæ
 aliquid saperent, fingendiq; haberent artes: ijdemq; nos
 uellent cultu aliquo prosequi, & statuarū consecrationi-
 bus honorare, quantas nobis irarū flammæ, indignatio-
 num quos turbines concitarent, si suorum corporum for-
 mas nostra uellēt portare atq; obtinere simulacræ: Quā-
 tias inquam irarum flammæ suffunderēt, excitarent, si ur-
 bis cōditor Romulus a sinina staret in facie, si sanctus Pō-
 pilius in canina, si porcina sub specie nomē esset Catonis,
 aut Marci Ciceronis inscriptum: Ita ergo stoliditatem ue-
 stram non rideri (si rident) uestris ab numinibus reminē-
 ant, quoniam censetis affici eos ira, non insanire, non fure-
 re, neq; pro iniurijs & contumelijs tantis ultum ire se uel-
 le, iaculariq; in uos ea, quæ dolor suetus est iacere, & of-
 fensionis acerbitas comminisci: Quāto fuerat rectius ele-
 phantorū his formas, pantherarum, aut tigridum, tauro-
 rum, equorumq; donare? Nam quid in homine pulchrum
 est, quid quæso admirabile, uel decorum, nisi quod & ue-
 terino cum pecore nescio quis auctor uoluit esse commu-
 ne: Sed si uobis (inquiunt) nostra opinatio displicet, uos
 demonstrate, uos dicite, qua sit deus præditus forma. Si
 ueram uultis audire sententiam, aut nullam habet Deus
 formam: aut si informatus est aliqua, ea quæ sit, profecto
 nesci-

nescimus. Neq; enim quod vidimus nunquam, nescire esse dicimus turpe: aut ea re prohibemur aliorum sententias refutare, quia super hoc nostram nullam ipsi sententiam promimus. Vt enim si vitreus esse dicatur mundus, si argenteus, ferreus, uel ex fragili condolatus & fabricatus testa, non dubitemus falsum esse cōtendere, quamuis quæ sit eius materia nesciamus: ita cum de specie agatur Dei, quam perhibetis cōuincimus non esse, etiam si quæ sit minus possumus explicare. Quid ergo (inquiet aliquis) non audit deus? non loquitur? nō ante se positas res uidet? nō intuetur? Suo forsitan genere, nō nostro. Neq; enim ueri aliquid scire tanta in re possumus, aut suffitionibus indagare: quas esse apud nos liquet instabiles, lubricas, & uanorum similitudines somniorū. Si enim dixerimus ipsam illum rationib; uidere, quibus & nos uidemus: sequitur ut intelligi debeat superiectas pupillis eū habere mēbranas, cōnuere, nictare, radijs, aut imaginibus cernere, aut quod oculis cōmune est omnibus, sine alterius luminis cōmixtione nihil omnino cōspicere. Quod ipsum similiter de auditu, ac de eloquij forma, & uerborū prolatione dicendum est. Si per aures audiat, eas quoq; habere flexuosas tramitibus perforatas, quā irrepere uox possit sensum nūciatura sermonis: aut si uerba ore funduntur, labia habere cum dentibus, quorū inflatu & mobilitate multijuga lingua sonos articulet, & uocem in uerba conformet. Si nostri animi motū non recusatis audire, tantū abest ut nos deo corporalia liniamenta tribuamus, ut animorum etiam decora, ipsasq; uirtutes (quibus eminere uix cōcessum est paucis) tante rei uereamur ascribere. Quis enim
de una

Deum dixerit fortem, constantem, frugi, sapientem? quis probum? quis sobrium? quis immo aliquid nosse? quis intelligere? quis providere? quis ad fines officiorum certos actionum suarum decreta dirigentem? Humana sunt hæc bona, & ex oppositione uitiorum existimatione meruerunt habere laudabilem. Quis est autem tam obtusi pectoris, tam bruti, qui humanis bonis deum esse dicat magnū? aut ideo nominis maiestate præcellere quod uitiorum careat fœditate? Quicquid de deo dixeris, quicquid tacitæ mentis cogitatione cõceperis, in humanum transilit & corrumpitur sensum: nec habet proprie significationis notam, quod nostris dicitur uerbis, atque ad negocia humana compositis. Vnus est hominis intellectus de dei natura certissimus, si scias, & sentias nihil de illo posse mortali oratione depromi. Et hæc uero prima est uestrorum numinum contumelia, quæ de formis, & sexibus boni scilicet uindices, et religiosi cõstituitis auctores. Illud uero, quod sequitur, quale est, quod deos uobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citharistas, aulæodos, uenatores, pastores, & quod superat, rusticos? Et ille, inquit, misericus deus est: & hic alter diuinus est. Ceteri enim dii non sunt, & uentura prædicere inscitia nesciunt, atque ignorantia futurorum. Obstetricis ille informatus artibus, medicorum alius institutus est disciplinis. Ergone singuli sua in re pollent, nec in auxilium uocati alienis possunt in partibus subuenire? Hic in sermone facundus est, atque in uerborum continuationibus promptus: barda enim sunt alij, nec possunt aliquid scitum (si oratio faciēda est) eloqui. At rogo quæ ratio est, quæ tam dura necessitas, quæ

causa, ut artificia hæc superi tanquam uiles nouerint atq; habeant sellularij? In cælo enim cantatur & psallitur, ut interualla & numeros uocum nouem cõserant scitule ac modulentur sorores. Sũt in sydereis mõtib. syluæ, sunt lustra, sunt nemora, ut uenationũ præpotēs habeatur in expeditionib. Diana. Imminentia dij nesciũt: & sortibus uiuũt agitaturq; fatalibus, ut quid cuiq; crastinus dies ferat, aut hora, Latoniũs explicet atque aperiat uates: ipse alio impletur deo, et ui numinis premitur exagiturq; maioris, ut merito dicatur habeaturq; diuinus. Corripitũr dij morbis, & uulnerari, uexari aliqua ex re possunt: ut cũ exegerit ratio, auxiliator subueniat Epidaurius. Parturiunt, pariunt: ut difficiles puerperiorũ tricas luno mulceat corripiatq; Lucina. Rem rusticam tractant, aut curant militaria munera: ut flammipotens Vulcanus fabricetur his enses, aut ruris ferramenta procedat. Vestis indigent tegmine: ut uirgo Tritonia curiosius stamen neat: & qualitate pro tẽporis, aut trilices tunicas, aut de serico imponat. Accusant, & diluunt crimina: ut Atlantea progenies eloquij primas ferat studiosa exercitatiõẽ quæstiti. Erras, inquit, & falleris: non enim ipsi opifices dij sunt, sed ingenijs hominum subijciũt has artes, atq; ut uita sit instructior, tradunt scienda mortalibus. Sed qui aliquã subijcit ignaro ac nescio disciplinã, solertẽq; his efficere non nullius operis scientia cõtendit, sciat ipse necesse est primus id, quod alterum colere cõstituit. Neq; enim traditor alicuius esse scientiæ potis est, ut nõ eius quod tradit præcepta habeat cognita, & rationẽ teneat exercitatissime cõprehensam. Dij ergo sunt artifices primi: siue quod, ipsi ut dicitis

dicitis, subdūt scientiam mentibus: siue quòd immortales,
 & geniti nunquā, genus omne terrenū uctustate tempo-
 ris antecedunt. Hoc est ergo quod queritur, cū sit nullus
 apud superos artibus his locus: neq; usus illorū, neq; natu-
 ra deponat ingeniosum aliquid, aut sellularium scire: cur
 esse dicatis in alijs perceptionibus gnariiores, & habere
 solertias, in quibus singulis euincant scientiarū cogniti-
 one discreti? Nisi forte hoc dicitis, deos artifices non esse,
 sed eos his artibus præsiderē, curare: immo sub illorū po-
 sita esse tutela omnia, quæ administramus, quæ gerimus:
 atq; ut bene ac feliciter cedant, illorū prouisione curari.
 Quod quidē merito dici ac probabiliter uideretur, si ad
 uoluntatem semper sententiāq; procederent ea, quæ obi-
 mus, quæ gerimus, aut in negocijs periclitamur humanis.
 Cū uero in contrariū quotidie res uertantur, neq; ad pro-
 positum uoluntatis actionum respondeant fines, luden-
 tus est dicere deos nobis superesse custodes, quos suspitio
 finxit nostra, non explorata ueritas comprehendit. Per
 maria tutissimas præstat Portunus commeantibus nauig-
 gationes: & cur insanum mare tam frequentes exposuit
 crudelium naufragiorum ruinas? Salutaria, & fida con-
 silia nostris suggerit cogitationibus Consus: & in con-
 trarios exitus cur assidue uertitur placitorum inopinata
 mutatio? Armentorum, & pecorum gregibus Pales præ-
 sunt Inuusq; custodes: & cur seua contagia, & pestilen-
 tes morbos ab æstiuis auertere cessatione inimica non cu-
 rant? Flora illa genitrix, & sancta obscenitate ludorum
 bene curat ut arua florescāt: & cur quotidie gemmulas,
 & pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissim-

mum frigus? Puerperijs luno preposita est, & auxiliatur
 genitricibus foetis, & matrum intereunt cur quotidie mil-
 lia parricidalibus nixibus interemptæ? In tutela Vulcani
 est ignis, & materies eius in illius regimine cõstituta est:
 & cur ædes frequentissime sacras, atq; urbium potiores ad
 cinerem patitur flammarum uoracitate collabi? Diuinationis
 scientiam largitur hariolantibus Pythius, & cur obli-
 quata dubia, cur obscuritatibus submersa caligine dat sæ-
 pius submonstratq; responsa? Aesculapius officij & me-
 dendi artibus præest: & cur plura morborum & ualetu-
 dinum genera ad sanitatē nequeunt incolumitatēq; per-
 duci, immo sub ipsis fiunt curantium manibus atrociora cu-
 ræ? Mercurius ceroma pugillatibus & luctationib. præ-
 stat, & cur inuictos omnes nõ perficit, quibus præest? cur
 unius in officio prædiatus, hos uictoria cõpotes, alios ue-
 ro perperitur ignominiosa infirmitate rideri? Tutelari-
 bus, inquit, supplicat dijs nemo, & iccirco singuli familia-
 ribus officijs atq; auxilijs desunt. Nisi enim thura, & sal-
 sas accipiant fruges, benefacere dij nequeunt? & nisi pe-
 corum sanguine delibutas suas conspexerint arulas, suos
 deserunt atq; abijciunt prædiatus? At quin ego rebar pau-
 lo ante, spontaneas esse numinum benignitates, ultroq; ab
 his flucere inexpectata beneuolentiæ munera. Nūquid e-
 nim rex poli libamine aliquo exabitur, aut hostia, ut om-
 nia ista, quib. uiuitur, cõmoda mortalium gentibus largia-
 tur? Non feruorem genitalem solis deus, noctis & tempo-
 ra, uentos, pluuias, fruges, cunctis subministrat æqualiter
 bonis, malis, iniustis, seruis, pauperibus, diuitibus? Hoc
 est enim proprium dei potentis ac ueri, inexorata benefi-
 cia

cia præbere fessis atq; inualidis rebus, & multiformi semper asperitate uallatis. Nam sacrificijs editis id quod poscatis annuere, non est istud postulantibus subuenire, sed benignitatis propriæ munificentiâ uenditare. Ludimus & lasciuimus tanta in re homines, & quid sit deus obliuiscimus, quid istius magnificentiâ nominis, quicquid uile uel sortidum suspitiosa potuimus credulitate cõsingere, diuis telaribus arrogamus. Vnctionibus, inquit, superest Vnctia, cingulorum Cinxia replicationi, Victa & Potua sanctissimæ uictui potuiq; procurant. O egregia numinû, & singularis interpretatio potestatum, nisi postes uirorum adipali unguine oblineretur ab spõsis: nisi uirginalia uincula iam feruentes dissoluerent, atq; imminentes mariti, nisi potarent, & manderent homines, dij nomina non haberent? Quid? quod non contenti tam ædormibus subdidisse atq; implicuisse deos curis, naturas his etiam feras, truculentas, immanes, malis gaudentes semper, & humani generis attributis uastitatem. Non commemorabimus hoc loco Deam Lauernam furum, Bellonas, discordias, furiarum: & leua illa quæ constituitis numina taciturnitatis silentio præterimus. Martem ipsum ponemus in medio, et speciosam illam cupidinû matrem: ex quibus unum præficiatis prælijs: amoribus alteram & cupiditatis ardori. Potestatem, inquit, bellorum Mars habet. utrûmne ut mota cõpescat, an ut cessantia & quietâ cõmoueat? Nam si sedator militaris insaniam est, cur quotidie bella nõ desunt? Sin autem cõditor illorû est, Deum ergo dicemus in uoluptatis suæ dulcedinem collidere orbem totû: discordiarû & discriminû causas inter gentes serere terrarû longinquitate

tate diſiunctas: cōducere ex diuerſo tot mortalium millia,
 & intra uerbi unius moras campos cadaueribus aggerare,
 ſanguineos præcipitare torrentes, fundatiſſima delere
 imperia, æquare urbes ſolo, libertatē ingenuis abrogare,
 & ſeruitutis conditionem imponere, diſſenſionib. gaudere
 ciuilibus, cōmorientium fratrum parricida nece, & ad
 ultimum filiorū & patrum parricidali cōgreſſionis horrore.
 Quod ipſum licebit in Venerē pari atq; eadem ratione traducere.
 Nam ſi amoris hæc flammæ (ſicut perhibetis & creditis) cogitationibus ſubdit humanis, ſequitur
 ut intelligi debeat, quicquid labis & criminis ab infania
 proficiſcitur, talibus ueneris debere uulneribus imputari.
 Ergone Dea cogēte in uiliſſimi nominis ſcorta ſuam ſæpius
 produnt etiam nobiles dignitatē, diſſuuntur tenaciū,
 matrimoniorū nexus, inceſta libidine neceſſitudo ſanguinis
 inardescit, inſaniunt in liberos matres, patres uirginū
 ſuarum uota in ſe uertunt, cōtra decus ætatis ſenes in obſcenas
 ingemunt curis iuuenilib. appetitus, ſapientes & fortes uiri
 ſoluūt decreta cōſtantiæ uirilitatis uigore molito, innectūtur
 ceruicibus laquei, cōſcenduntur ardentes rogi, & per uaſtas atq;
 altiſſimas rupes iaciunt ſe paſſim uolūtarijs ſaltibus præcipitati?
 Quisquā ne eſt hominum rationis alicuius primordijs imbutus,
 qui diuinitatis cōſtantiā tam ſædis polluat aut contamine
 moribus? qui naturas attribuat dijs tales, quas in agreſtibus
 beluis lenitudo ſepe permulſit atq; extenuauit humana?
 Vbinam quæſo eſt illud, quod ab omni perturbationis affectu dij
 procul amoti ſunt? quod lenes, placidi, mites, quod in genere
 uirtutis unīto perfectionis apicem, atq; ipſius retinent ſapientis

pientia summitatē? aut cur eos oramus, ut à nobis aduer-
 sa atq; inimica propellant, si malorū omnium, quibus quo-
 tidie carpinur, ipsi esse nobis reperitūtur auctores? Quā
 tumlibet nos impios, irreligiosos uocetis, aut atheos, nun-
 quam fidem facietis esse amorū deos, esse bellorū, esse qui
 discordias conserant, qui furialib. stimulis animos inquiet-
 tent. Aut enim uerissime dii sunt, & ea quæ cōmemorastis
 non faciunt: aut si ea quæ dicitis faciunt, sine ulla dubita-
 tione dii non sunt. Et tamē possemus utcūq; accipere à uo-
 bis has mentes impiarū plenissimas: fictionū, si non multa
 de dijs ipsi tam cōtraria promentes, dissoluētiaq; ipsa, su-
 finire animi cōpelleretis assensum. Cum enim singuli sin-
 gulos anteire interioris cōtenditis scientiæ laude, & deos
 ipsos, quos opinamini, tollitis: & reponitis alios, quos ma-
 nifestum est non esse: & alius aliud de eiusdem dicitis re-
 bus, & innumeros esse cōscribitis, quos esse singulos sem-
 per cōsenso accepit humana. Incipiamus ergo solenniter
 ab Iano & nos patre, quē quidam ex uobis mūdum, annū
 dii, solem esse prodidere nōnulli. Quod si accipiemus ut
 uerum sit, sequitur, ut intelligi debeat nullū unquam fuis-
 se Ianum, quem ferunt cœlo atq; Hecate pro creatū in Ita-
 lia regnasse primum, Ianiculi oppidi cōditorem, patrem
 Fauni, Vulturū generum, Iuturnæ maritum: atq; ita per
 uos Dei nomen eraditur, quem in cūctis anteponitis pre-
 cibus, & uiam nobis pandere deorum ad audientiam cre-
 ditū. Rursus uero si Ianus est annus, Deus esse nec sic po-
 test. Quis enim annum ignorat temporis esse circumscri-
 ptionem statam, nec habere uim numinis id, quod spa-
 cius mensum, & dierum dinumeratione conclusum est
 quod

quod ipsum licebit in Saturnum non ab simili ratione tra-
ducere. Nam si tempus significatur hoc nomine (græcorū
ut interpretes autumant) ut quod Chronos est, habeatur
Cronos, nullum est Saturnū nomē. Quis est enim tam de-
mens, qui tempus esse dicat deum, quod mensura cuiusdā
est spacij in continua serie perpetuatis inclusit atque ita
ex ordine tollitur & iste cœlestiū, quem cœlo esse editum
patre, magnorū esse procreatorē deorum, uisitatorē, sal-
ciferum uetustas edidit prisca, & minorū transmisit æta-
ti. Nam quid de ipso dicemus Ioue, quem solem esse dicti-
tauerunt sapiētes agitantē pinnatos currus, turba cōsequen-
te diuorum? æthera nonnulli flagrantem uis flammea, atq;
ardoris inextinguibili uasitate? Quod si liquet, & con-
stat: nullus ergo omnino est uobis auctoribus Iuppiter: qui
patre editus Saturno, atq; Ope matre, ut genitoris euade-
ret rabiem, in Cretensium finibus memoratur esse cœla-
tus. Iam uero Iunonem opinatio nonne cōsimilis deorum
tollit è censu? Nam si aer illa est (quem admodū uos lude-
re ac dictitare consuectis, Græci nominis præposteritate
repetita) nulla soror & coniux omnipotentis reperietur
Iouis, nulla Fluuionia, nulla Pomona, nulla Ostipagina,
nulla Februtis, Populonia, Cinxia, Caprotina: atq; ita re-
perietur inanissima esse istius nominis fictio opinionis ua-
cuae celebritate uulgata. Aristoteles (ut Granius memo-
rat) uir ingenio præpotens, atq; in doctrina præcipuus,
Mineruam esse Lunam probabilibus argumentis expli-
cat, & licrata auctoritate demonstrat. Eandem hanc
alij ætherium uerticem, & summitatis ipsius esse sum-
mam dixerunt: memoriam nonnulli: unde ipsum nomen

Minerua

Minerua, quasi quaedam Meminerua formatū est. Quod si accipit res fidem, nulla est ergo mentis filia, nulla uictoria, nulla Iouis elata de cerebro inuentrix oleæ, nulla magisterijs artium, & disciplinarum uarietatibus erudita. Quod aqua nubat terram, appellatus est (inquiunt) cognominatusq; Neptunus. Si ergo liquoris obtētio nominis huius appellatione signatur, nullus deus est omnino Neptunus: atque ita tollitur, & remouetur è medio stygij frater Iouis, Olympijq; Germanus, tridenti armatus ferro, pistrum cum dominus atq; menarum, rex salforum gurgitum, & tremebundi motator sali. Mercurius etiam quasi quidam medicurrius dictus est: & quod inter loquentes duos media currat & reciprocetur aratio nominis huius concinnata est qualitas. Ergo si hæc ita sunt, non est dei Mercurius nomen, sed sermonis reciprocantis & uocis, atq; ita hoc pacto aboletur & extinguitur caduceator ille Cyllenius in algido fusus monte: uerborum excogitator & nimum: nundinarū, mercium, commerciorumq; mutator. Terrā quidam è uobis, quod cunctis sufficiat animantibus uictum, matrē esse dixerunt magnā: eandē hanc alij, quod salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronunciat: nonnulli autē Vestam, quod in mundo stet sola, cæteris eius partibus mobilitate in perpetua constitutis. Quod si ratione profertur & asseueratur certa, trina pariter numina uobis interpretibus nulla sunt: non Ceres, non Vestæ deorum esse cōputabuntur in fastis: non ipsa deniq; mater deūm, quam Nigidius autumat matrimonium tenuisse Saturni, dea recta poterit nūcupari: siquidē unius terræ hæc sunt omnia nomina, & his sola prædicationibus indicatur

tur. Prætermittimus hoc loco satietatis fuga Vulcanum
 quem esse omnes ignem pari uocum pronüciatis assensu
 quod ad cunctos ueniat, Venerem, & quod sata in lucem
 proserpant, cognominatâ esse proserpinâ: qua rursus in
 parte trium capita numinü tollitis: siquidem primum ele
 menti est nomen, non sentientis uocabulü potestatis: libi
 dinis alterum per cuncta animantia diffuse: tertium uero
 significat attollentia se germina, frugü sub crescentiü mo
 tiones. Quid cum Liberum, Apollinem, Solem, unum esse
 cõtenditis numë uocabulis amplificatü tribus: nonne sen
 tentiis uestris deorum imminuitur census, & opinio præ
 dicata dilabitur? Nam si uerum est solem eundë Liberum
 esse, eundemq; Apollinë, sequitur ut in rerum natura neq;
 Apollo sit aliquis, neq; Liber: utq; ita per uos ipsos abole
 tur, eraditur, Semelius, Pythius: alter feculentæ hilarita
 tis dator, sminthiorü alter pernicies murum. Non indocti
 apud uos uiri, neq; quod induxerit libido garrientes, Dia
 nam, Cererem, Lunâ, caput esse unius dei triuiali germa
 nitate pronunciant: neq; ut sunt trina dissimilitudines no
 minum, personarum differentias tres esse: Lunam in his
 omnibus uocari, atq; in eius uocamen reliquorum seriem
 coaceruatam esse cognominum. Quod si exploratü, si fix
 xum est, atq; ita se esse rei ueritas mōstrat, cassum iterum
 nomen est Cereris, cassum Dianæ: atq; ita perducitur res
 eò, ut & illa frugü (sicut perhibetis) inuentrix, uobis du
 cibis atq; auctoribus nulla sit: & expolietur Apollo ger
 mana, quâ quondam puris in fontibus abluentë membro
 rum sordes coruiger ille uenator inspexit, & pœnâ curio
 sitatis inuenit. In Philosophiæ memorabiles studio, atque

ad istius nominis culmen uobis laudatoribus eleuati, uniuersam istam molem mundi, cuius omnes amplexibus ambimur, tegimur, ac susinemur, animal esse unum, sapiens, rationale consilium probabili asseueratione definiunt: quorum si est uera & fixa certa sententia, etiam illi continuo desinet dii esse, quos in eius portionibus pauloante immutatis nominibus constituebatis. Vt enim homo unus nequit permanente sui corporis integritate in homines multos scindi: neq; homines rursus multitudinis iunctio- nis differentia cōseruata in unius sensus simplicitatē con- flari: ita si mundus unum est animal, & unius mentis agi- tatione motatur: nec in plura potest numina disipari, nec (si eius particule dii sunt) in unius animantis conscientia am cogi, atq; uerti. Luna, sol, tellus, ether, astra, membra sunt, & mundi partes: quod si partes & mēbra sunt, ani- malia utiq; sui nominis non sunt: neq; enim partes hoc ip- sum esse, quod totū est, aliqua in re possunt: aut sibi sape- re, sibi sentire, quod sine totius animantis assensu nullis proprijs afficiatur è motibus, quo constituto, ac posito, summa omnis illuc redit: ut neque Sol deus sit, neq; Luna, neq; Aether, Tellus & cætera. Sunt enim partes mundi, non specialia numinum nomina: atque ita perficitur, om- nia uobis turbantibus miscentibusq; diuina, ut in rerum natura unus deus constituatur mundus explosis omnibus ceteris: quinimmo inaniter, uacue, & sine ulla substantia constitutis. Si totidem nos modis, totidēq; sententijs deo- rum uestrorum subrueremus fidem, nulli esset dubium, quin ira & rabie concitati, ignes, feras, & gladios, atque alia postularetis suppliciorum in nos genera, quibus si-

tim soletis uestram nostri sanguinis appetitione proluere.
 Cum uero per uos ipsos propè omnis gens numinum sub
 ostentatione tollatur ingeniorū atq; doctrinæ, audetis in=
 tendere nostri nominis causa res humanas ab dijs premi:
 cum quidam (si uerum est esse illos uspiam, atq; incalesce
 re irarum flammis) nihil habeāt iustius, propter quod in
 uos seuiāt, quàm quod eos negatis subsistere, neq; ulla esse
 in parte naturæ. Musas Mnaseas est auctor filias esse tel=
 luris & coeli: Iouis cæteri prædicant ex Memoria uxore,
 uel mente: has quidem uirgines, alij matres fuisse conscri=
 büt. Libet enim iam paucis etiã illas partes attingere, qui
 bus alius aliud eadē de re dicere opinionū diuersitate mō=
 stramini. Ephorus has igitur numero esse tris effert: Mna=
 seas quem diximus, quatuor: Myrtilus inducit septē: octo
 asseuerat Crates: ad extremū Hesiodus nouem cū nomini
 bus prodit, dijs cælum & sydera locupletans. Nisi falli=
 mur, ista dissensio nihil scientiū uerum est, non ab rei ue=
 ritate descendens. Nam si liquido sciretur, quid sit unani=
 mis uox omnium, & in eiusdem sententiæ finem cuncto=
 rum pergeret & cōueniret assensio. Quoniam modo igitur
 religionis potestis integrare uim plenā, cum circa ip=
 sos erretis deos: aut ad uenerabiles inuitare nos cultus cū
 nihil nos certi de ipsorum numinum comprehensione do=
 ceatis? Ut enim de medijs cōticescimus auctoribus, aut il=
 le primus eradit atq; interficit sex diuas musas, si esse il=
 las constat nouem: aut iste ultimus & extremus sex appo=
 nit, quæ nullæ sunt, tribus solis in ueritate constantibus: ut
 neq; sciri possit, aut comprehendi, quænam debeant addi,
 quæ demi, et in periculū deducatur religionis ipsius susce=
 ptio

ptio, aut id quod non est colens, aut quod sit fortasse præ-
 teriens. Nouēfileis, Piso deos esse credi nouem in Sabinis
 apud Trebiam constitutos: Hos Granius musas putat, con-
 sensum accommodans Aelio: nouenarū numerum tradit
 Varro, quod in mouendis rebus potentissimus semper ha-
 beatur & maximus, nouitatū Cornificius præfides, quod
 curantibus his omnia nouitate integrentur, & constant:
 deos nouem Manilius, quibus solis Iuppiter potestatem ia-
 ciendi sui permiserit fulminis. Cincius numina peregrina
 nouitate ex ipsa appellata pronunciat: nam solere Roma-
 nos deos omnes urbium superatarū partim priuatim per
 familias spargere, partim publice consecrare. ac ne ali-
 quid deorū multitudine aut ignorantia præteriretur, bre-
 uitatis & cōpendij causa uno pariter nomine cūctos No-
 uensiles inuocari. Sunt præterea nonnulli, qui ex homini-
 bus diuos factos hac prædicat appellatione signari, ut est
 Hercules, Romulus, Aesculapius, Liber, Aeneas. Sententiæ
 (ut apparet) diuerse sunt hæc omnes: neque fieri per rerum
 naturam potest, ut qui opinionibus differunt, ueritatis u-
 nius habeantur auctores. Si enim Pisonis sententia uera
 est, Aelius & Granius mentiuntur: si quod dicitur ab his
 certum est, peritissimus errat Varro, qui rebus in substan-
 tia constitutis inanisimas subdit & res cassas. Si nouena-
 rius numerus cognomen Nouensilium ducit, Cornificius
 balare conuincitur, qui nouitati præfidentibus diuis alie-
 ne potentiæ uim donat. Quod si opinio Cornificij uera
 est, imprudens Cincius inuenitur, qui urbium uictarum
 deos potestate afficit Nouensilium numinum. Quod si hi
 sunt, quos Cincius prædicat, Manilius dicere reperietur

R

falsum

falsum, qui alieni fulminis iaculatores sub istius uocamē-
nis appellatione concludit. Quod si exploratū & uerum
est id quod Manilius autumat, in errore sunt hi maximo,
qui honoribus diuinis auctos, consecratosq; mortales ob
nouitatem honoris existimant nūcupari. Quod si Nouen-
files hi sunt, qui meruerunt ad hydera subleuari, postquā
sunt uitae mortalitate defuncti, nulli prorsus Nouenfiles
dij sunt. Ut enim serui, milites magistri non sunt persona-
rum subiacentium nomina, sed officiorum, conditionū, et
munerum: ita cum Nouenfiles dicimus esse nomen eorum
qui ex hominibus meruerunt dij esse, manifestū & prom-
ptum est non personas specialiter definitas, sed nouitatem
ipsam cognomine Nouensilium nūcupari. Nigidius Pena-
tes deos Neptunū esse atq; Apollinem prodidit, qui quon-
dam muris urbem Ilium conditione adiuncta cinxerunt.
Idem rursus in libro sexto exponit & decimo disciplinas
ethruscas sequens, genera esse Penatium quatuor, & esse
Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mor-
taliū hominū quartos, inexplicabile nescio quid dicens.
Cæsius & ipse assequens Fortunam arbitratur, & Cere-
rem, Gentium Iouialem, ac Palem, sed non illam fœminam,
quam uulgaritas accipit, sed masculini nescio quem gene-
ris ministrum Iouis, ac uillicū. Varro, qui sunt introrsus,
atq; in intimis penetralibus cœli deos esse censet, quos lo-
quimur, nec eorum numerum, nec nomina sciri. Hos con-
sentes, & complices Ethrusci aiunt, & nominant, quod
unā oriantur, & occidant unā: sex mares, & totidem fœ-
minas nominibus ignotis, et ijs nationis barbarissimæ: sed
eos summi Iouis cōsiliarios, ac principes existimari. Nec
desperunt

defuerunt qui scriberent Iouem, Iunonē, ac Mineruā, deos penates existere: sine quibus uiuere, ac sapere nequeamus: sed qui penitus nos regunt ratione, calore, ac spiritu. Ut uidetur, & hic quoq; nihil continens dicitur, nihil una pronūciatione finitur: nec est aliquid fidum, quo insistere mens possit ueritati suæ proxima suspitione cōiiciens. Ita enim labant sententiæ, alteraq; opinio ab altera conuelli-
tur: ut aut nihil ex omnibus uerū sit: aut si ab aliquo dicitur, tot rerum diuersitatibus nesciatur. Possumus si uideatur, summatim aliquid & de Laribus dicere quod arbitratu uulgi uicorū atq; itinerū deos esse, ex eo quod Græci uicos cognomināt lauras. In diuersis Nigidius scriptis modo tectorum domūq; custodes, modo curretas illos qui occultasse perhibētur Iouis aribus aliquādo uagitum, indigetes Samothracios, quos quinq; indicāt Græci id eos dactylos nuncupari. Varro similiter hæsitans, nūc esse illos Manes, et ideo Maniam matrē esse cognominatā Larum: nunc aërios rursus deos, & heroes pronūciat appellari: nūc antiquorum sententias sequēs laruas esse dicit Lares, quasi quosdā genios defunctorū animis mortuorū. In finitū est & immensum species ire per singulas, atq; ipsis facere promptum libris, nullum esse à uobis deū, neq; existimatum, neq; creditum: de quo ambiguas, discrepantesq; sententias opinionū mille uarietatib. non prōpseritis. Sed breuitatis & fastidij causa satis hæc est dixisse, quæ dicta sunt: & est operosum nimis coaceruare in unū multa, cum ex uno & ex altero manifestū fiat & pateat, labare nec quicquā uos certi de his reb. quas asseritis dicere: nisi forte dicetis, etiā si personaliter ignoramus, & sunt Lares

qui Nouensiles, qui penates, esse illos tamē consensio ipsa uindicat auctorum, & in numeris coeliū formā sui generis obtinere. Et quemadmodum poterit an sit deus aliquis sciri, si ignorabitur & nescietur quid sit? aut postulatio ipsa beneficiorū ualere, si exploratum non erit, non certum, quis ad quamq; debeat consultationē uocari? Omnis enim, qui querit alicuius numinis impetrare responsum, debet necessario scire cui supplicet, quem imploret, a quo rebus auxilia & necessitatibus exposcat humanis: maxime cum uos ipsi, & non omnes omnia deos posse praestare, & dissimilibus ritibus singulorū animos referatis offensionesq; placari. Etenim si hic atram, ille albam desiderat pellē, huic capite uelato, illi sacrificandū est nudo, de matrimonijs ille consulitur, hic medelas incōmoditatibus praestat, interesse non potest nihil, an sit ille nouensilis, an ille, cum ignoratio rerū, & personarū confusio deos offendat, cogat & necessario piaculum contrahi? Finge enim me ipsum incōmoditatis alicuius & declinandi periculi causa horū cuiquam numinum supplicare dicentē, adeste, adestote dij Penates, tu Apollo, tuque Neptune, omniaq; haec mala, quibus uror, terreor, uexor, uestri numinis aberuncate clementia: erit ne spes aliqua restreudae ab his opis, si Ceres, Pales, Fortuna, Iouialis aut Genius, non Neptunus & Apollo Penates dij erunt? aut si curetas prolaribus inuocaro, quos indigetes samothracios pars uerorum asseuerat auctorum, quemadmodū his potero auxiliatoribus & propitijs uti, cum neq; his sua, & aliena illis imposuero cognomina? Vsq; adeo res exigit propria tim deos scire, nec ambigere, nec dubitare de uniuersisq;

ui, nomine, ut si alienis ritibus & appellationibus fuerint
 innocati, & aures habeant structas, & piaculis nos te-
 neant inexpiabilibus obligatos. Quare si uobis liquet, in
 sublimibus palatijs cœli habitare, cōsistere multitudinem
 istam, quam enumeratis deorum, in unius proloquijs fini-
 bus cōuenit uos stare: nec per uarias distractos, repugnan-
 tesq; sententias fidem ipsis rebus, quas struitis, derogare.
 Si Ianus est, Ianus sit: si Liber est, Liber sit: si Summanus,
 Summanus sit: hoc est enim confidere, hoc tenere, explo-
 ratæ in rei cognitione defigi, nō more cæcorum atq; errā-
 tium dicere, Nouensiles Muse sunt, Trebiani quinimmo
 dii sunt, immo nouennarius numerus, subuersarum potius
 urbium præfides, & in id periculum ducere res tantas, ut
 dum alios tollitis, & reponitis alios, possit iure de cun-
 ctis, an sint ulla in parte, dubitari.

ARNOBII DISP V=
 tationum aduersus Gentes
 Liber quartus.

INTERROGARE uos libet, ip-
 sosq; ante omnia Romanos dominos rerū
 ac principes, utrūne existimatis pietatē,
 cōcordiam, salutē, honorem, uirtutem, scē-
 licitatem, ceteraq; huiusmodi nomina, quibus aras uide-
 mus à uobis cū magnificis exedificatas delubris, uim ha-
 bere diuinam, cœliq; in religionibus degere: an ita ut asso-
 let dici causa, ex eo, quod optamus & uolumus bona ista
 nobis contingere, superiorum retuleritis in censum? Nam
 si uerba existimantes hæc cassa, & nullius substantiæ no-
 mina